

Hózsa Éva

AZ IRODALOMTÖRTÉNET MINT „APAREGÉNY”

Literary History as the Father Novel

A közelmúlt nagy kutatási területe az aparegény, valamint annak feltárása, hogy a szerző hogyan teremti meg „előfutárait”, ez esetben azonban, ahogyan a cím is jelzi, az „előfutár” fogalma az egész irodalomtörténetre kiterjed. A kiterjesztés problémája a 2009. évi szabadkai Kosztolányi-nap beszélgetős délutánján (*Szavak a társaságban*) merült fel, mégpedig a kosztolányis-karinthys önreflexív szövegvilág kapcsán. A merész definíció kimondója Karinthy Márton rendező, az *Ördögörcs* szerzője, aki önmaga is beszorul a nevezetes Karinthyiáda határai közé, mégis kívülállóként írja tovább ennek magántörténelmét, „magánszínházában” pedig (1982-ben ő alakítja meg a háború utáni első magánszínházat: Hököm Színpad, majd Karinthy Színház) következetesen tartja fenn a Karinthy-hagyományt. Karinthyában az utód folyamatosan küzd meg az Apák kísérteteivel, viszont az örökség is tettekre ösztönzi. Karinthy Márton fontosabb színházi rendezései közé tartoznak a Karinthy-rendezések is, például Karinthy Ferenc: *Góz*, Karinthy Ferenc: *Gellérthegyi álmok*, Karinthy Frigyes–Szakonyi Károly: *Tanár úr; kérem!*, Karinthy Frigyes: *Ki a normális*, Karinthy Ferenc: *Szellemidezés* stb. A repertoár összeállítása Karinthy Frigyes ismeretlen örökségének felfedezésére irányul, vagyis egyre inkább olyan darabok bemutatására, amelyeket Karinthy Frigyes opusának hívei és értő befogadói sem ismernek. Karinthy Márton tehát lehetőséget lát a drámában, ahogyan apja, Karinthy Ferenc is, aki a *praesensben*, a jelenlét varázsában látta a színház értékét.

A családtörténeti nézőpont hívta elő a beszélgetésben az apa, azaz Karinthy Ferenc naplójának említését (a Kosztolányi-napi meghívók egy részére is az apa fotója került fel!), amelyet Karinthy Márton apja fő művének tekint. Karinthy Ferenc *Naplója* (I–III., Littoria Könyvkiadó, Budapest, 1993) ugyancsak az apa-vonatkozásra (is) fókuszál. 1972. szeptember 20-án például a naplóiró régi komplexusára, az apai életkor túlélésére utal, a következő bejegyzésből kiderül, hogy a Karinthy Frigyes-féle öregség afféle mércé: „Az egészben a legmegdöbbenőbb, hogy ő akkor milyen öreg embernek hatott. (...) Persze, ez kétélű. Ő egyrészt azért hatott öregnek, mert csakugyan megtört, beteg ember volt. Másrészt azért is, mert óriási életműve volt. Mindebből rám nézve csak az áll: most már nincs mentség, kifogás.”¹

¹ Karinthy Ferenc: *Napló 2*. Littoria Könyvkiadó, Budapest, 1993. 348.

Szeptember 24-én Karinthy Márton, azaz a fiú kapcsán állapítja meg a napló szerzője: „Marci csakugyan igen tehetségesnek látszik. De még meg kell tanulnia, amit én oly keservesen tanultam meg: ezzel a névvel nem elég megszolgálni az elismerést. Ezzel a névvel legalább háromszorosan kell megszolgálni, háromszoros érdem kell ugyanazért az elismerésért, amiből másnak egyszeres. Hogy elhiggyék: nem a neve, a protekciója viszi.”² A *Napló* az elfogultság reflexióinak és az elhatárolódásnak is teret ad, az utóbbira jó példa az erős kritikai megjegyzés, miszerint Karinthy Frigyes regényei felett elmúlt az idő. Az apák világának megközelítésében az *Idő*, az elavulás problémája emelkedik ki. Az *Utazás a koponyám körül* a fiú nézőpontjából ellenáll az elavulásnak, az „óság”-nak. 1970. szeptember 12-én a naplóíró újraértékeli az apai regényt: „Utazás a koponyám körül. Így egyben talán most először olvasom el, egyfolytában. Persze külön-külön minden részletét sokszor olvastam, százszor.

Amikor írta, nem szerettem. Pletykának, exhibicionizmusnak éreztem, más is beteg – miért olyan nagy ügy, hogy egyszer ő is beteg volt? Minek a világ elé tárni?

Most, és egyre inkább: páratlan remekmű. Testvértelen. Műfajtalan. Bármiről ír, összevissza, bármihez nyúl: élni, ragyogni kezd. Az egész szörnyű kálvária. És a sok kedves, okos, tudós barát és segítőtárs közt a beteg ember végtelen kiszolgáltatottsága, magányossága. Talán Tolsztoj Ivan Iljics halála érzi meg ezt.

Érdekes, hogy apám regényei felett elmúlt az idő. A Capillária, Faremidó, Kötéltánc, Mennyei riport – nem állták meg az idő próbáját. Tán a Capillária, de az sem igazán. Őt magát nem érdekelte eléggé a téma – menet közben megunta. A Kötéltáncot, maga vallotta be, szándékosan zavarta össze, az olvasók és a kiadó bosszantására.

Ezt az *Utazást* azért tudta végigírni, mert magáról szólt. Ez a téma végig érdekelte.

Ez a mai modernneknél mennyivel frissebb, modernebb. Ahogy egyre nagyobb s nagyobb részt akar kikanyarítani magának a világból, az ismeretlenből az ismertbe kanyarítani. A humanizmusa. Hogy az élet felől nézi az egészet – az életszeretete. És így tovább. Csüggesztő, fölemelő.”³

Karinthy Márton a család nézőpontjából közelít a Kosztolányi-féle örökséghez, ebből a szemszögből némi elfogultság is megengedhető. A beszélgetés mégis a Kosztolányi-örökségre koncentrált, arra, ami a Karinthy-család mindennapjainak részévé vált. A kapcsolatot nemcsak a jól ismert Karinthy–Kosztolányi játék vagy a családi étkezések alkalmával felvetődő emlék jelenti, hanem a Karinthy Gábor és a Kosztolányi Ádám közötti párhuzam is, amelynek megítélésében ismét az Apa a kulcsszereplő. Az írófeleségek összetartozása egyre in-

² Uo. 349.

³ Uo. 82–83.

kább leleplezhető, sőt az este továbbszótt beszélgetés arra a kérdésre is kiterjedt, hogy miért éppen Kosztolányi Dezsőné írta meg a Karinthy-életrajzot.

Spiró György, a dráma lehetőségeit újragondoló másik íróvendég számára a színház, vagyis saját szövegének rendező általi színpadra állítása unalmas. Nem tagadható, hogy a közönség szórakozni szeretne a színházban. Spiró, noha ma már távolságtartóan, mégis foglalkozik a színház távlatosságával, a válság tüneteivel, a nyelv kérdéseivel, és nem zárkózik el a felkérésektől. Foglalkoztatják a fordítás elméleti és gyakorlati problémái. Fordítani abból a nyelvből érdemes, amelynek kultúráját a fordító ismeri. Spiró egy régi emléke nyomán közelített Kosztolányi opusához. Danilo Kiš előadását hallgatta Párizsban, aki bármiről, bármely világirodalmi értékről szólhatott volna, ám mégis hosszasan méltatta Kosztolányi jelentőségét.

Hogy volt-e a beszélgetésnek hozadéka? Két színházhoz értő művész beszélgetése főként a színház felé terelődött, ám a kosztolányis kontextus talált igazán befogadókra.